

TACİKİSTAN ÜLKE RAPORU

GENEL BİLGİLER	2
TACİKİSTAN'IN EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİ	3
KAYNAKLAR	4
• TARIM	
• SANAYİ	
• İNŞAAT	
TACİKİSTAN'IN EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİ.....	5
TACİKİSTAN DIŞ TİCARET VERİLERİ.....	6
TACİKİSTAN'IN DIŞ TİCARETİNDEKİ BAŞLICA ÜRÜNLER VE ÜLKELER (2014).....	6
TÜRKİYE'NİN TACİKİSTAN'A İHRACATINDA BAŞLICA ÜRÜN GRUPLARI.....	7
TACİKİSTAN'DAN İTHALATIMIZDA BAŞLICA ÜRÜN GRUPLARI (2013-2014, \$).....	7
PAZARA GİRİŞ.....	8-9
- Ticari Engeller ve Tarif Dışı Engeller	
- İthalat Mevzuatı	
- Etiketleme Uygulamaları	
- Serbest Bölgeler	
- Şirket Kuruluşu	
- Kayıt İşlemleri	
- İşçi İstihdamı	
- Vergilendirme	
- Gümrük Ücretleri	
YATIRIMLAR.....	10
- Destekler	
- Garanti ve Haklar	
- Potansiyel Yatırım Alanları	
SORULAR VE FIRSATLAR	13

GENEL BİLGİLER (2014)

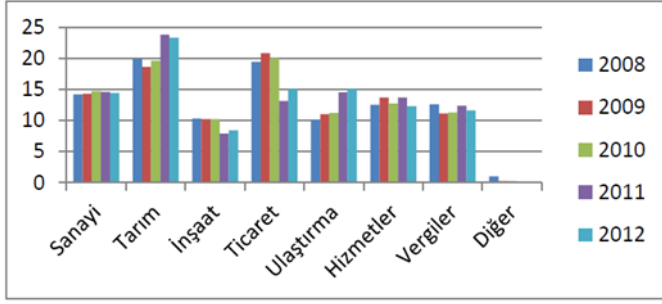
RESMİ ADI	Tacikistan Cumhuriyeti
BAŞKENTİ	Duşanbe
RESMİ DİL	Tacikçe (Yaygın olarak Rusça kullanılmaktadır.)
BAĞIMSIZLIK TARİHİ	9 Eylül 1991 (SSCB'den bağımsızlık)
DEVLET BAŞKANI	İmamali Rahman
BAŞBAKAN	Qohir Rasulzoda
DİN	%90 Müslüman (%85 Sunni, %5 Şii), %10 Diğer
YÜZÖLÇÜMÜ	143.100 km ²
NÜFUS	8,2 milyon
ÜYESİ OLDUĞU BAŞLICA ULUSLARARASI KURULUŞLAR	Birleşmiş Milletler, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, İslam İşbirliği Teşkilatı, Uluslararası Para Fonu, Uluslararası Çalışma Örgütü, Uluslararası Fikri Mülkiyet Teşkilatı
GSYİH (Nominal)	45,6 milyar Somoni (yaklaşık 9,2 milyar \$)
GSYİH BÜYÜME (Reel)	% 6
KİŞİ BAŞINA GSYİH	5.498 Somoni (yaklaşık 1.114 \$)
İHRACAT	1 milyar \$
İTHALAT	4,7 milyar \$
ENFLASYON ORANI	%7,4
İŞSİZLİK ORANI	%6,7
PARA BİRİMİ - PARİTESİ	Somoni, ABD Doları=5,3432 Somoni
DÜNYA BANKASI İŞ YAPMA KOLAYLIĞI SIRA AMASI (2015)	166
GSMH'NİN SEKTÖREL DAĞILIMI	Sanayi (%23), Tüketim Malları (%8,8), Tarım (%31,9), Sermaye Yatırımı (%26,8), Diğer (%32,27)
DOĞAL KAYNAKLAR	Çinko, Bizmut, Tungsten, Bakır, Altın, Gümüş, Antimon, Demir, Magnezyum, Tuz, Uranyum
BAŞLICA SANAYİ DALLARI	Alüminyum, Çimento
BAŞLICA TARIMSAL ÜRETİM	Pamuk, Yaş meyve ve sebze

GENEL EKONOMİK DURUM

Tacikistan ekonomisi 2008-2009 yıllarında yaşanan küresel ekonomik krizden olumsuz etkilenmiş, ancak 2010-2013 döneminde yıllık ortalama %7'nin üzerinde büyümüştür. 2013 yılında da %8,1 oranında bir büyüme sergilemiştir. Söz konusu büyüme performansında, ihracatta yaşanan düşüşün dengelenmesinde ve iç talebin canlı tutulmasında yurtdışında yaşayan vatandaşların ülkeye döviz transferleri etkili olmuştur. 2013 yılında ülkeye yaklaşık 4,1 milyar \$ (GSYİH'nin %49'u) değerinde işçi dövizini girmiş ve bu meblağ yatırımdan ziyade özel tüketim harcamalarında kullanılmıştır. Özellikle ülkenin ihracatında ilk iki sırada yer alan alüminyum ve pamuk fiyatlarındaki düşüş, Tacikistan'ın ihracat performansını olumsuz yönde etkilemiştir. Uluslararası finans kuruluşlarının da katkısıyla Tacikistan, KOBİ'lerin gelişmesi ve ticaret kültürünün yaygınlaştırılması amacıyla ekonomik reformlar gerçekleştirmektedir. Söz konusu reformlar, 2010- 2011 döneminde Dünya İş Yapma Kolaylığı Raporunda Tacikistan'ı 10 basamak yükseltmiştir. Ancak, ortak fiyat oluşturma, devlet destekleri ve rüşvet/yolsuzluk, ülke ekonomisindeki ağırlığını korumaktadır. Ülkenin GSYİH'nda en fazla payı olan sektör Tarım sektörüdür. 2008 yılında GSYİH'nin %19,9'unu teşkil eden tarım, 2012 yılında ise payını %23,3 seviyesine çıkartmıştır. Ülkedeki çalışan nüfusun büyük bir kısmı da tarım sektöründe istihdam edilmektedir. 2013 yılındaki toplam istihdam 2,3 milyon kişi, aynı yıl tarım sektöründe istihdam edilenler ise 1,5 milyon kişi olmuş, tarımda istihdam edilen nüfus çalışan nüfusun % 66'sına tekabül etmiştir. Sanayinin GSYİH içindeki payı ise yıllar itibariyle %15'e ulaşamamıştır. 2013 yılında imalat sanayiinde istihdam edilenlerin sayısı 2013 yılında 65.700 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılı verilerine göre, "demir dışı metal" üretimi toplam sanayi üretiminin %35,7'sine tekabül etmiştir. Aynı yıl içinde gıda üretiminin toplam imalat içindeki payı %27, hafif sanayi üretiminin payı ise %13,2 olarak gerçekleşmiştir. Gıda fiyatlarındaki artışın sınırlı kalması nedeniyle 2011 yılından itibaren ülkedeki enflasyon düşüş göstermektedir. Ülkedeki tüketici sepetinin %58'ini gıda harcamalarının oluşturması ve küresel gıda fiyatlarında yaşanan düşüşler nedeniyle, gıda ihtiyacının %80'ini ithalat yoluyla karşılayan Tacikistan'da 2013 yılı enflasyon oranı %5 olarak gerçekleşmiştir. Düşük enflasyonun etkisi ülkenin maliye politikalarına da yansımıştır. Tacikistan Milli Bankası 10 Ocak 2014 tarihinde yeniden borçlanma faizini %6,5'ten %4,8'e indirmiştir. Temel ihraç mallarının fiyatında yaşanan düşüşler ve dış talepte yaşanan daralmalar nedeniyle Tacikistan'ın ihracatında istikrarlı bir gelişme kaydedilememiştir. Bu nedenle mal ticaretindeki denge ülke aleyhine gerçekleşmektedir.

GSYİH'nin Dağılımı (%)					
	2008	2009	2010	2011	2012
Sanayi	14,2	14,3	14,7	14,6	14,4
Tarım	19,9	18,6	19,6	23,8	23,3
İnşaat	10,3	10,2	10,2	7,9	8,4
Ticaret	19,4	20,8	20,0	13,1	15,0
Ulaştırma	10,1	11,0	11,2	14,5	15,0
Hizmetler	12,5	13,7	12,7	13,7	12,3
Vergiler	12,6	11,1	11,3	12,4	11,6
Diğer	1	0,3	0,3	0	0
Kaynak: Tacikistan İstatistik Kurumu					

TARIM

Tacikistan, coğrafi olarak dağlık bir ülke olsa da, ülkede tarım en önemli geçim kaynağıdır. Ülke nüfusunun %70'i kırsal alanda yaşarken, ülke topraklarının sadece %30'u tarıma elverişlidir. İşlenmiş toprakların %45'inde yetiştirilen pamuk, tarımsal üretimin %60'ını teşkil etmektedir. Ülkede ayrıca, pirinç, tahıl, tütün, patates, meyve ve sebze de yetiştirilmektedir. Gıda işleme tesislerinde pamuk yağı, sebze ve meyve konserveleri, sigara, şarap, zeytin, çay, kahve, yemeklik tuz, alkollü ve alkolsüz içecekler gibi ürünlerin üretimini gerçekleştirmektedir. Tarım ticaretinin geliştirilmesi ülkenin öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır. Ancak, tarım ticareti için gerekli teknik ekipman ve bilgi eksikliği nedeniyle istenilen düzeye erişilememiştir.

SANAYİ

Tacikistan'da ağır sanayi ana dalları: madencilik, enerji üretimi, metalürji, makine üretimi, metal işleme, malzeme üretimi ve kimya sanayidir. Metalürji sektöründe üretimi yapılan başlıca ürünler: alüminyum, çinko, kurşun, bizmut, antimon, civa, tungsten, molibden ve altındır. Surab şehrinde kahverengi kömür üretilmektedir. Bunun yanında Tacikistan'ın kuzey ve güney bölgelerinde petrol ve doğal gaz üretimi gerçekleştirilmektedir.

Tacikistan'ın en büyük sanayi tesisi "Talco"dur. Tursun-Zade şehrinde bulunan "Tadaz" alüminyum fabrikası da önemli bir alüminyum üretim tesisidir. Ham alüminyum ve basit alüminyum ürünlerinin üretimi yapılmaktadır. Sovyetler döneminde kurulan bu fabrika yıllık 517 ton üretim kapasitesine sahip olup, her yıl 300 ton üzerinde üretim gerçekleştirmektedir. Üretilen alüminyumun yüzde 99'u Hollanda ve Türkiye'ye ihraç edilmektedir. Üretimde kullanılan tüm hammaddeler Azerbaycan, Ukrayna, Rusya ve Kazakistan'dan alınmaktadır. Türk firmaları ile doğrudan satış sözleşmeleri bulunmamakta ve Türkiye'ye Tacik alüminyumu, aracı firmalar üzerinden satılmaktadır. Fakat son zamanlarda bazı firmalarımızın doğrudan alış yaptığı gözlemlenmektedir. Rusya Federasyonu'nun önemli alüminyum üreticilerinden RusAl, Tacikistan'ın güneyinde yıllık 200 bin ton kapasiteli bir alüminyum fabrikası kurmuş. 560 milyon dolarlık bir yatırımla gerçekleştirilen fabrika 2010 yılında faaliyete geçmiştir. Tacikistan'da diğer önemli bir sektör ise madenciliktir. 400 civarında maden yatağına sahip olan ülkede madencilik sektörü, teknoloji ve know-how yetersizliği nedeniyle sahip olduğu potansiyeli yeterince değerlendirememektedir. İşleme kapasitesinin düşük olması nedeniyle bu sektör daha çok ham madde ihracatına yönelmektedir. Ülkedeki zengin kömür yatakları vardır, ancak bunlar da ulaştırma sorunları nedeniyle işletilememektedir.

Altın madenciliğinde önemli kuruluş İngiliz ortaklı "Darvaz" dir. 28 tane altın yatağında toplam 430 tonluk rezerv mevcuttur. Tacikistan'ın gümüş rezervleri ise 60 bin ton olarak hesaplanmaktadır.

Birçok maden yatağının dağlık bölgelerde bulunması ve bu bölgelerde hava şartlarının sert, ulaşım imkânlarının da bir hayli yetersiz olması üretimi olumsuz yönde etkilemektedir.

İNŞAAT

Tacikistan Hükümeti, yabancı yatırımları çekmek amacıyla yürüttüğü politika ile elverişli bir yatırım havası oluşturmaya çalışmış, yabancı yatırımı teşvik eden bir çok kanunu yabancı yatırımların hukuken korunması, yatırımcılara vergi muafiyeti sağlanması, ayırimcılık ve millileştirmeye karşı korunması, yabancı sermayenin ülkeye girmesine imkan verilmesi, yabancı sermayenin iştirakindeki kısıtlamanın en aza indirilmesi, özelleştirme ve altyapı geliştirme faaliyetlerine katılması gibi faydalar sağlamak amacıyla yürürlüğe koymuştur. Ülkeye giren yabancı sermaye miktarı da yıldan yıla artış göstermiştir. Tacikistan'da müteahhitlik, bakir bir sektördür. Ülke yılda yaklaşık 3.000 yer sarsıntısının gerçekleştiği tektonik bir coğrafya üzerinde kuruludur. Ülke genelinde mevcut binaların büyük bir çoğunluğu eski SSCB döneminden kalmış ortalama yaşları 40-50 yıllık olan binalardır. Dolayısıyla bu binaların büyük bir çoğunluğunun orta vadede (10-15 yıl) elden geçirilmesi veya yenilenmesi gerekecektir. Ayrıca, yollar, köprüler, tüneller v.b. ulaşım altyapısı da ya çok eskidir ya da mevcut değildir. Bu çerçevede, alt yapı yatırımlarında öncelikli olarak; yolların ıslahı, yeni yol ve köprüler yapılması, % 93'ü dağlık olduğu için tüneller inşa edilmesi, sulama sistemlerinin iyileştirilmesi, kentsel ve telekomünikasyon altyapı inşası ve yenilemeleri, hidro-elektrik santral inşası, elektrifikasyon ve hava limanları alanlarında yeni iş imkanları ve projeler bulunmaktadır.

Tacikistan'da müteahhitlik sektöründe kaynaklarının kısıtlı olması ve bütçede yeterli kaynak bulunamamasından dolayı özellikle altyapı yatırımları, daha ziyade İslam Kalkınma Bankası, Dünya Bankası, Kuveyt Fonu gibi uluslararası finans kuruluşları tarafından desteklenmekte ve finanse edilmektedir. Türk firmaları özellikle bu tür kuruluşlarca finanse edilen ve uluslararası standartlarda ihale edilen projelere ilgi göstermektedir. Müteahhitlik sektörünün ana müşterisi hükümettir ve devlet bütçesi, yabancı kredi ve hibeleri ile finansman sağlamaktadır. Müteahhitlik sektörü projeleri devletçe yönetilmekte, bu konuda kredi sağlayan ülkeler ise genellikle Çin, Rusya ve İran olmaktadır. Hidroelektriğin yanı sıra öncelikle yol ve tünel inşaatları Çin Hükümeti kredileriyle finanse edilmektedir. Tacikistan'da bankacılık sektörü gelişmemiş ve yetersiz olduğu için Tacikler genellikle gayrimenkule yatırım yapmaktadır. Büyük ölçekli bina inşaatları genellikle Türk, Çinli, İtalyan ve Rus firmalarca yapılmaktadır. Tacik firmalar inşaat konusunda ilerleme kaydetmekte ve genellikle konut, okul, hastane, yol inşaat ve tadilatı yapmaktadırlar.

Tacikistan Hükümeti tarafından onaylanmış ve yabancı gerçek ve tüzel kişiler, yabancı devletler ve uluslararası kuruluşlar tarafından sunulan kredi veya hibeler hesabından gerçekleştirilen projelerin gerçekleşmesi amacıyla ve önemli özellik taşıyan binaların yapımı için gerekli inşaat malzemeleri ithalatı KDV'den, bazı durumlarda da gümrük vergisinden muaf tutulmaktadır. Tacikistan'da devlet projelerinde teknik müşavirlik hizmetleri devletin görevlendirmiş bulunduğu ilgili kamu kurumunca yerine getirilmekte olup ülkede teknik danışmanlık veren şirketlere rastlanmamaktadır. Uluslararası açılan büyük proje ihalelerinde ise teknik müşavirlik ve danışmanlık hizmetleri için yine uluslararası şirketlere başvurulmaktadır.

TACİKİSTAN'IN EKONOMİK VE TİCARİ İLİŞKİLERİ

TACİKİSTAN DIŞ TİCARET VERİLERİ (milyon \$)

	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2006	1,399	1,723	3,122	-324
2007	1,468	2,455	3,923	-987
2008	1,406	3,270	4,676	-1,864
2009	1,009	2,569	3,578	-1,560
2010	1,195	2,658	3,853	-1,463
2011	1,453	4,218	5,671	-2,765
2012	1,359	3,779	5,138	-2,420
2013	1,163	4,121	5,285	-2,958
2014	977	4,339	5,316	-3,362

Kaynak: Tacikistan İstatistik Kurumu

Tacikistan'ın Dış Ticaretindeki Başlıca Ürünler ve Ülkeler (2014)

İhracatında Başlıca Ürünler:	Alüminyum, Pamuk, Maden Cevheri, Meyve, Sebze
İthalatında Başlıca Ürünler:	Petrol, Giyim Ürünleri , Taşıtlar Makineler, Elektrikli Ekipmanlar
İhracatında Başlıca Ülkeler:	İsviçre (%27), Türkiye (%26), Kazakistan (%18), İran (%7), Rusya (%6)
İthalatında Başlıca Ülkeler:	Rusya (%27), Çin (%17), Kazakistan (%16), İsviçre (%5)

TÜRKİYE’NİN TACİKİSTAN’A İHRACATINDA BAŞLICA ÜRÜN GRUPLARI (2013-2014, \$)

Yıl	İkili Ticaret Tablosu (1.000 \$)					
	İhracat	Değişim %	İthalat	Değişim %	Hacim	Denge
2003	29,478	170.1	56,999	40.1	86,477	-
2004	41,637	41.2	62,818	10.2	104,455	-
2005	46,717	12.2	47,309	-24.7	94,026	-
2006	71,787	53.7	118,395	150.3	190,182	-
2007	118,107	64.5	143,352	21.1	261,459	-
2008	176,448	49.4	147,727	3.1	324,175	-
2009	126,461	-28.3	107,267	-27.4	233,728	-
2010	143,890	13.8	283,689	164.5	427,580	-
2011	172,575	19.9	324,283	14.3	496,858	-
2012	234,947	36.1	345,178	6.4	580,125	-
2013	283,620	20.7	371,358	7.6	654,978	-
2014	277,505	-2.2	160,947	-56.7	438,452	-

TACİKİSTAN’DAN İTHALATIMIZDA BAŞLICA ÜRÜN GRUPLARI (2013-2014, \$)

SITC Kodu	Mal Grubu	2013	2014	Değişim (%)	Ülke Payı (%)
65	TEKSTİL ELYAFI VE MAMULLERİ	43,412,983	35,020,009	-19.33	12.62
64	KAĞIT-KARTON VE KAĞIT,KARTON ESASLI MAMULLER	21,736,414	32,042,277	47.41	11.55
58	PLASTİKTEN MAMULLER	19,586,578	25,197,497	28.65	9.08
84	GİYİM EŞYASI VE AKSESUARLARI	23,425,372	22,755,837	-2.86	8.20
89	ÇEŞİTLİ MAMUL EŞYA	34,769,474	21,486,479	-38.20	7.74
77	ELEKTRİKLİ MAKİNA VE CİHAZLAR	14,275,812	17,511,446	22.67	6.31
69	METALLERDEN NİHAİ ÜRÜNLER	13,238,926	13,711,350	3.57	4.94
74	DEĞİŞİK SANAYİ KOLLARINDA KULLANILAN MAKİNA VE CİHAZLAR	10,996,567	11,777,975	7.11	4.24
01	ETLER VE HAZIRLANMIŞ ET MAMULLERİ	10,568,927	11,598,449	9.74	4.18
55	UÇUCU YAĞLAR,YÜZEY AKTİF MADDELER,TEMİZLİK PATLARI,BOYALARI	9,911,672	10,914,281	10.12	3.93
	İLK 10 TOPLAM	201,922,725	202,015,600		
	ÜLKE TOPLAM	283,619,841	277,504,770	-2.16	

PAZARA GİRİŞ

Ticari Engeller ve Tarif Dışı Engeller

Tacikistan ithalat mevzuatı liberal bir görünüm sergilemektedir. Gümrük tarifeleri %0 ile %15 arasında değişmektedir. Tacikistan'ın Dünya Ticaret Örgütü üyesi (DTÖ) olması ile birlikte gümrük vergileri DTÖ ile uyumluluk sergilemektedir. Ticari engeller ise özellikle alkol ve tütün mamulü ithalatındaki kota sınırlamalarıdır. Ülkede ihracat vergisi uygulaması bulunmamaktadır. Tarife dışı engeller ise özellikle sağlık ve güvenlik alanlarındaki sertifika zorunluluğu ve söz konusu sertifikanın temininde yaşanan güçlükler sayılabilir.

İthalat Mevzuatı

Gümrük Kanunu uyarınca; ulusal güvenlik, kamu düzeninin korunması, ahlak, sağlık, hayvan , bitki ve çevre sağlığı, tarihi ve arkeolojik değerlerin korunması, mülkiyetin korunması, tüketicilerin korunması ve Tacikistan'ın diğer yasal çıkarlarının korunması amacıyla bazı ürünlerin ithalatı yasaklanabilir. Alkol ve tütün ürünlerinin ithalatı ise lisansa tabidir. Ülkedeki gümrük mevzuatı karmaşık ve zaman alıcı bir yapı arz etmektedir. Gümrüklerden mal çekilmesi için aşağıdaki belgelerin ilgili kamu idaresine ibrazı gerekmektedir

- 1- İthalatçının yasal bir kuruluş olduğuna dair sertifika sureti,
- 2- Vergi mükellefinin kimlik numarasının sureti,
- 3- Sözleşme sureti,
- 4- İlgili dokümanların suretleri,
- 5- İstatistik Ofisi Kayıt Sertifikası sureti
- 6- Gümrük Kargo Deklarasyonu

Malların gümrükten çekilmesi gerekli olan ana belge ise, yükleme muhteviyatı ve mal sahibi kişilerin bilgilerini içeren Gümrük Kargo Deklarasyonudur. Söz konusu Deklarasyona aşağıdaki belgelerin eklenmesi gerekmektedir:

- Gümrük işlemleri için acenteyi yetkilendiren avukat yazısı,
- Uluslararası satış sözleşmesi,
- Yükleme belgeleri,
- Fatura,
- Menşe şahadetnamesi,
- Banka referansı,
- Transit deklarasyon,
- Kalite belgesi.

Etiketleme Uygulamaları : Etiketleme kuralları malın niteliğine göre çeşitlilik göstermektedir.

Filiyatta etiketlerin Rusça olmasına rağmen, yasal olarak tüm etiketler Tacikçe olmak zorundadır.

Etikette ürünün adı, üretici bilgileri, menşe ülke ve bazı durumlarda kullanma koşullarının belirtilmesi gerekmektedir. Ürünlerin etiketlenmesi Tacik ithalatçının sorumluluğundadır.

Serbest Bölgeler : Ülkenin ekonomik kalkınmasının desteklenmesi amacıyla serbest bölgeler kurulmuştur. Serbest bölgelerin yasal zeminini ise Serbest Bölgeler Yasası teşkil etmektedir. Söz konusu yasa uyarınca; tüm ekonomik faaliyetler serbest bölgelerde gerçekleştirilebilmekte ve serbest

bölgenin kullanım amacına göre serbest bölgeler 50 yıla kadar faaliyette bulunabilmektedir. Serbest bölgede yatırım yapan firmaların hakları ise devlet garantisi altındadır. Bu çerçevede, Tacikistan topraklarındaki yabancı yatırımlar millileştirilememekte, serbest bölgede faaliyet gösteren firmalar gelirlerini yurtdışına aktarabilmekte ve serbest bölgenin tasfiye edilmesi halinde serbest bölgedeki firmaların hakları devlet tarafından korunmaktadır. Serbest bölgeye ithal edilen mallar gümrük vergisinden muaf tutulmuştur. Bölgeden yapılan ihracattan da diğer vergiler ve gümrük vergisi alınmamaktadır. Firmalar, sosyal vergiler hariç, tüm vergilerden muaf kılınmıştır. Ülkede faaliyet gösteren serbest bölgeler: Sughd Serbest Bölgesi , Duşanbe Ticaret Müşavirliği , Panj Serbest Bölgesi Ishkoshim Serbest Bölgesi, Dangara Serbest Bölgesi

Şirket Kuruluşu

Tacikistan Ticaret Kanunu, Tacikistan Medeni Kanununun bir bölümü olarak düzenlenmiştir. Medeni Kanun kapsamında ticari örgütlenmeler: a) Şirketler (Limited Şirketi, Anonim Şirketi ve Mütessesil Şirketler), b) Ortaklıklar, c) Üretim Kooperatifleri ve d) Devlet Şirketleri olarak tanımlanmıştır. Yabancı yatırımcılar, devlet şirketleri haricinde, kendileri şirket sahibi olabilecekleri gibi, yerel bir ortakla ortak bir şirket de kurabilirler veya üretim kooperatifi üyesi olabilirler. Yabancılar, temsilcilik ofisi veya şube açma yoluyla da Tacikistan pazarına girebilirler. Ülkede en yaygın şirket türleri limited şirketi ve anonim şirketleridir.

Kayıt İşlemleri İş Kayıt Kanunu, farklı şirket türlerinin kayıt işlemlerinin tek merkezden gerçekleştirilmesi amacıyla “tek durak (one stop)” prensibine göre yenilenmiştir. Böylece, kayıt işlemlerinin kolaylaştırılması ve zaman kaybının önlenmesi amaçlanmaktadır. İş Kayıt Kanunu, birçok evrakın ibrazını gerektirmekte olup, kayıt sertifikasının alınması 5 iş günü sürebilmektedir. Tüm belgeler Vergi Teftiş Birimi tarafından dosyalanmaktadır.. Kayıt sertifikası; şirket, temsilcilik ofisi veya şubelerin yasal kuruluşunu gösteren tek belgedir. Vergi Teftiş Birimi tarafından uygun görülen başvurulara, Tek Kimlik Numarası (TKN) ve vergi işlemleri için bireysel Mükellef Numarası (MN) verilir. Firmanın verdiği bilgiler ve Vergi Teftiş Birimi tarafından sağlanan bilgiler, Tek Devlet Kaydına (TDK) girilir. Firmanın istatistiklerinin tutulması ve sosyal güvenlik işlemleri için TDK kapsamında olması gerekmektedir. Ancak, ayrıca sosyal güvenlik işlemleri için Sosyal Kimlik Numarası (SKN) alınması da gerekmektedir. TDK'daki bilgilerin güncel tutulması yasal bir zorunluluktur. Bu nedenle firmalar, yapılan değişiklikleri 5 işgünü içinde Vergi Teftiş Birimine yazılı olarak bildirmekle yükümlüdür.

Limited Şirketler : Tacikistan'daki şirketlerin çoğunluğu limited şirket olarak kurulmuştur. Böylece ortakların yükümlülükleri sınırlı, ancak şirket kurulması daha basit olabilmektedir. Ayrıca, limited şirketlerde ortakların karlarının kanun tarafından tanımlanan ve vergilendirilen menkul değerler arasında sayılmaması ve karların yetkili devlet birimine kaydedilmesinin zorunlu olmaması nedeniyle Limited şirket tercih edilmektedir.

Mütessesil Şirketler : Limited Şirketi ile aynı benzer koşulları taşımaktadır. Ancak, ortakların yükümlülükleri farklılık gösterir. Ortaklar, hesaptaki kişisel varlıklarına bağlı olarak eşit derecede sorumluluk taşırlar.

Anonim Şirketler : Anonim şirketler, hisse dağıtabilen tek hukuki kişiliktir. Bu nedenle, diğer şirketler türlerine göre daha fazla kontrol edilmektedir. Ortaklar, şirketin borçlarında mükellef olmayıp; zarar durumunda kendi payları kadar sorumludurlar.

Temsilcilik Ofisleri ve Şubeler: Temsilcilik ofisleri ve şubeler, Tacikistan yasaları uyarınca ayrı hukuki varlıklara sahip değildir. Kayıt işlemleri, yukarıda belirtilen genel ilkeler çerçevesinde gerçekleştirilir. Temsilcilik ofisleri ticari işlemler yapamaz. Şubeler ise, Tacik firmalarla anlaşma yapma, satış, pazarlama ve diğer ticari faaliyetlerde bulunabilir.

Bireysel Girişimciler: Öte yandan, Tacikistan'da bireysel girişimciler herhangi bir şirket kurmadan ticari faaliyette bulunabilir, ancak bireysel girişimciler 'iş lisansı' kuraları çerçevesinde çalışabilir. Bu çerçevede, bireysel girişimcinin ticaret hacminin 200,000 Somoniyi (yaklaşık 42,000 \$) aşmaması, ihracat veya ithalat yapmaması ve işçi istihdam etmemesi gerekmektedir. Bireysel girişimcinin vergileri kar üzerinden hesaplanır.

İşçi İstihdamı İşçi ile işveren arasındaki istihdam sözleşmeleri esnek (standard) sözleşme veya sabit sözleşme olarak gerçekleştirilmektedir. Esnek sözleşmelerde süre kısıtlaması bulunmamakta olup; 3-6 ay arasında deneme süresi öngörülmektedir. Firmalar, İş Kanunu uyarınca sözleşmeyi feshetmeden bir ay önce işçiye bildirimde bulunmak zorundadır. Sabit sözleşmeler ise belirli bir sürenin sonunda otomatik olarak feshedilmektedir. Sözleşmenin yenilenmesi işverenin inisiyatifindedir. Sabit sözleşmeler en az 6 aylık bir süre için yapılabilir. Sözleşme, 6 aylık süre sona ermeden, sözleşme süresi kadar en fazla iki kez uzatılabilir. İşveren ile işçi arasındaki ilişkilerin koşulları yazılı sözleşme ile belirlenebileceği gibi, sözlü yapılan sözleşmeler de kabul edilebilmektedir. Sözleşmelerin Tacikçe yapılması tercih edilse de, işverenin seçeceği bir dilde de sözleşme yapılabilmektedir. Sözleşmeden kaynaklanan uyuşmazlıkların mahkemeye intikal etmesi halinde, sözleşmenin Tacikçeye tercüme edilmesi gerekmektedir.

Vergilendirme

Vergilendirme Tacikistan vergi Kanunu çerçevesinde yapılmaktadır. Tacikistan vergi sistemi 19 farklı vergi öngörmekte olup, bu vergilerin 16'sı ulusal 3'ü ise yerel vergilerdir. Başlıca vergi türleri; gelir vergisi, kar vergisi, KDV, toprak vergisi, yol kullanım vergisi ve gayrimenkul vergisidir. Ülkedeki şirketler hem ulusal hem de yerel düzeyde vergilendirilmektedir. Şirketler ulusal düzeyde %15 oranında gelir vergisine tabidir. Ortaklıklar ise %13 oranında kişisel gelir vergisine tabi tutulmaktadır. Her iki vergi de Ulusal Hükümet tarafından uygulanmaktadır. Yerel düzeyde ise tüm ticari işlemler ticaret vergisine tabidir. Ticaret vergisi, işletmenin bulunduğu yerel idare tarafından uygulanmaktadır. Ülkedeki vergi toplama işlemleri Tacikistan Hükümeti Vergi Komitesi tarafından toplanmaktadır. Ayrıca, Tacikistan'daki tüm ticari işlemlerden %3 oranında ticaret vergisi tahsil edilmektedir. Katma Değer Vergisi (KDV) %18 oranında uygulanmaktadır. KDV hesaplanırken ürün fiyatları esas alınmakta olup, şirketler KDV belgelerini aylık olarak vergi birimine ibraz etmek zorundadır. Öte yandan, pamuk ve alüminyum için farklı bir vergilendirme isüreci izlenmekte olup, söz konusu ürünler için özel hukuki danışmanlık alınması tavsiye edilmektedir.

Gümrük Ücretleri

Tacikistan'daki gümrük ücretleri; malın gümrükten çekilmesi, eskort, depolama ve sertifikasyon işlemleri için tahsil edilmektedir. Tacikistan cumhuriyeti Gümrük Tarifleri Kararına göre gümrük tarifeleri ithalat gümrük işlemleri ve ihracat gümrük işlemleri olarak ik gruba ayrılmıştır. Ayrıca, mevsimsel ve özel ürünlere göre de gümrük ücreti alınabilmektedir. Avrasya Ekonomik Bölgesi üyesi olan devletler (Rusya, Kazakistan, Belarus ve Kırgızistan) ile yapılan ticaretten gümrük ücretleri alınmamaktadır.

YATIRIM

Yabancı yatırımın temel yasal kaynağını “Tacikistan Cumhuriyetinde Yatırım Kanunu” teşkil etmektedir. Söz konusu kanunun hükümleri ile uluslararası yükümlülükler arasında uyumsuzluk olması halinde uluslararası yükümlülüklerin esas alınacağı kanunda belirtilmektedir. (Madde 2.1) Tacikistan’ın 2013 yılında Dünya Ticaret Örgütü üyesi olduğu dikkate alındığında, Tacikistan’da yapılan yatırımlarla ilgili sorunların devletlerarası alanda gündeme getirilebileceği gibi DTÖ platformlarına da taşınma imkanı bulunmaktadır.

Tacikistan’a Yapılan Doğrudan Yabancı Yatırımlar (milyon \$)

2009	2010	2011	2012	2013
585	459	325	746	1.011

Kaynak: Ekonomik Kalkınma ve Ticaret Bakanlığı

Türkiye-Tacikistan Karşılıklı Yatırımlar (Milyon \$)

	2011	2012	2013	2014 (1-6)
Türkiye’nin Tacikistan’daki Yatırımları	0	1	2	0
Tacikistan’ın Türkiye’deki Yatırımları	0	0	0	0

Kaynak: TCMB

Yatırım Destekleri

Yabancı yatırımcılara; Vergi Kanunu kapsamında vergi ayrıcalıkları, Gümrük Kanunu kapsamında gümrük ayrıcalıkları ve devlet yardımları alanında ayrıcalıklar tanınmaktadır. Yabancı yatırımcının çalıştıracağı işçiler Tacikistan İş Yasasına tabi olacaktır. Çıkan uyumsuzluklar taraflar arasında imzalanan sözleşmede belirtilen koşullara göre çözülecektir. Taraflar arasında sözleşme olmaması halinde, söz konusu sorun tarafların en kısa sürede bir araya gelmesi ile çözülecektir. Sorunun yine çözülememesi halinde Tacikistan mahkemeleri ve/veya tarafların tanımladığı uluslararası tahkim mahkemesi yetkili olacaktır. Ülkedeki yatırım ortamının iyileştirilmesi ve Yatırım Kanununda açıkça ifade edilmeyen konularda düzenlemeler yapılması amacıyla Cumhurbaşkanlığı tarafından 2012 yılında, “Tacikistan cumhuriyeti’nin Yatırımlarının Korunması ve İlginin Arttırılması için Devlet Politikası Konsepti” başlıklı belge yayınlanmıştır. Söz konusu belge ile özel sektör tarafından yürütülen ve sosyal açıdan önemli olan yatırım faaliyetlerine Tacikistan Devletinin doğrudan müdahale edilebileceği açıklanmıştır. Konseptin, (i) Hükümet kurumları için karar alıcı bir araç olması, (ii) yatırım teşviki ve korunmasını düzenleyen belgelerin gelişmesi için bir temel ve (iii) yatırımcılar için bir bilgi merkezi olması öngörülmektedir. Konseptin görevleri ise; (i) uygun yatırım ortamını tesis etmek, (ii) yatırım ortamına ilişkin devlet düzenlemelerinin etkinliği arttırmak, (iii) yatırım kaynaklarını harekete geçirmek, (iv) ülke ekonomisinde çeşitliliği sağlamak, (v) ihracat potansiyelini arttırmak ve (vi) üretim ve yeni teknolojilerini geliştirmek olarak tanımlanmıştır. Tacikistan’da uzun dönemli yatırım yapmak isteyen yabancı yatırımcılar için ise “Tacikistan İmtiyaz Kanunu” kapsamında işlem yapılabilmektedir. Söz konusu yasa yabancı yatırımcılara geçici olarak, ülkenin maden zenginliklerine sahip topraklarını işletme; yerleşim yeri kurma; su kaynaklarını, hava sahasını, florasını ve diğer doğal kaynaklarını kullanma hakkı sunmaktadır. Anılan yasa kapsamında yabancı yatırımcı ile Tacikistan Hükümeti veya

yetkilendirilen devlet kurumu ile anlaşma imzalanması gerekmektedir. İmtiyaz anlaşmaları ihale yoluyla yapıldığı gibi, istisnai durumlardadoğrudan müzakere yoluyla da yapılabilir. İmtiyaz anlaşması, anlaşmanın konusuna göre 50 veya 90 yıl olabilir. İmtiyaz anlaşması yapan yabancı yatırımcı; 1. Anlaşma konusuna ilişkin olarak kullanılan topraklarda inşaat, yol ve iletişim alt yapısı yapma, 2. Üretimde kullanılmak üzere kendi taşınır mallarını ve işçilerini Tacikistan'a getirme, 3. Tacikistan kamu kurumlarının yasadışı faaliyetleri için Tacikistan'daki mahkemelere başvuruda bulunma haklarına sahip olmaktadır. Vergilerin ve diğer ücretlerin ödenmesinin ardından kalan kar yabancı yatırımcının kontrolüne bırakılmaktadır.

Yatırımcıya Sağlanan Garantiler ve Haklar Yatırım Kanunu kapsamında, yabancı yatırımcılar ile Tacik yatırımcıların eşit haklara sahip olduğu belirtilerek, tüm yatırımcıların vatandaşlık, milliyet, dil, ırk ve ekonomik faaliyet alanı gözedilmeksizin ayrımcılığa tutulmayacağı garantisi verilmektedir. Yatırımcıların tüm haklarının ve yasal çıkarlarının Tacikistan Devleti garantisi altında olduğu kanunda belirtilmiştir. Yatırımcılar, Yatırım Kanunda yapılan değişiklik veya eklemelerden zarar görmeleri halinde Tacikistan Hükümetinden söz konusu zararın telafisini talep edebilecektir. Yatırımcı ile yetkili devlet kurumu arasında imzalanan sözleşmelerin koşullarında istikrarın sağlanması Tacikistan Hükümetinin garantisi altındadır. Yabancı yatırımcılar, temsilcileri ve yabancı işçiler Tacikistan topraklarının tamamında seyahat serbestisine sahiptir. Yabancı yatırımcılar; (i) Gelirlerinin korunması ve kullanımı için Tacikistan'da ulusal veya yabancı para cinsinde banka hesabı açtırabilir ve (ii) Tacikistan'daki faaliyetlerinden doğan karlarıyla ilgili kendi kararlarını verebilirler. Yabancı yatırımcılar ve işçiler gelirlerini ve ücretlerini yurtdışına transfer etme hakkına sahiptir. Yatırımcılar, Tacikistan'daki faaliyetleri ne ilişkin tüm ödemelerini Tacikistan ulusal para birimine serbestçe çevirebilir ve/veya Tacikistan dışındaki faaliyetleri için yabancı para birimi satın alabilir. Döviz işlemleri "Tacikistan Kur Düzenlemesi ve Kontrolü Kanunu" çerçevesinde gerçekleştirilir. Yasalarda belirtilen koşullar haricinde Tacikistan hükümetinin yatırım faaliyetine karışma hakkı bulunmamaktadır. Yasada belirtilen force major durumlarda, yatırım geri çekilebilir. Yatırımcının tüm fikri mülkiyet hakları Tacikistan Hükümeti yasalarınca korunmaktadır.

Potansiyel Yatırım Alanları

Hidroelektrik, madencilik, tarım ürünü işleme sanayii, bankacılık ve sigortacılık, turizm, altyapı ve iletişim sanayiidir.

SORUNLAR VE FIRSATLAR TABLOSU

FIRSATLAR	RİSKLER
Ülkedeki üretim düzeyinin düşük olması nedeniyle tüm sektörlerde ihtiyacın ithalat yoluyla karşılanması	Ülke gelirin yarısının yurtdışında çalışan işçilerin döviz transferleri ile sağlanması ve özellikle Rusya'daki işçilerin ülkeye gönderdikleri Rublenin Rusya'daki ekonomik gelişmelere bağlı olması nedeniyle istikrarlı bir gelirin oluşturulamaması
Ülkedeki Serbest Bölgelerin yabancı yatırımcılara sunduğu teşvikler	Serbest Bölgelerin SSCB zamanından kalma eski binalardan oluşması ve alt yapısının (özellikle enerji alanında) yetersiz kalması.
Türkçe bilen genç nüfus ve ucuz işgücü	Teknik konularda nitelikli eleman sağlanamaması
Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyeliği	Kurumların DTÖ kuralları hakkındaki bilgi düzeylerinin düşük olması
Türkiye ile YTKT Anlaşmasının bulunması	Uyuşmazlıkların çözümünde Tacik mahkemelerin tanınması ve adalet sistemindeki yoğun bürokrasi
Avrasya Ekonomik Birliği üyesi ülkelere gümrük vergisiz ihracat imkanı ve Afganistan-Pakistan pazarına yakınlık	Ulaşım altyapısının güçlü olmaması
Devlet yapılanmasının güçlü oluşu	Ülkeye yönelik yolsuzluk ve rüşvet algısının yüksek oluşu
Yabancı yatırımcılar için yasal alt yapının oluşturulmuş olması	Finansal araçların yaygın olarak kullanılmaması ve yabancıların gayri menkul ve ipotek işlemleri gerçekleştirememesi